

Igen a nemekre

Férfi-női identitás és iskolai nevelés

A tanulmány egy kevésbé reflektált, de napjainkban, a genderideológia terjedése okán egyre inkább fontossá váló kérdéskörrel foglalkozik: az iskolai nevelésnek a nemekhez, a nemi identitáshoz és a nemi szerepekhez való viszonyával. Mérlegre teszi a koedukáció eredményeit és hátulütőit, s ez alapján hibának tartja a nemek közti egyenlőség azonosítását az egyformasággal. Amellett érvel, hogy a nemek közti esélyegyenlőségnek magában kell foglalnia a különbözőzés jogát is. Hangsúlyozza az egészséges férfi- és női identitás jelentőségét mind az egyén, mind a társadalom szempontjából, s ehhez nélkülözhetetlennek tartja az iskolai nevelésnek a nemi szempontokra való érzékenyebbé tételét. Az elvi következtetéseket a nemi szempontból szenzitív pedagógia lehetséges modelljeinek és gyakorlati példáinak bemutatása követi a nemek szerint differenciált oktatási formáktól kezdve a tanórán kívüli programokon át a családorákig, melyek mind ugyanazt a kettős célt szolgálják: a diákok segítségét nemi identitásuk örömteli megélésében, valamint ezzel párhuzamosan a nemek közti együttműködés fejlesztését.

Kulcsszavak: iskolai nevelés, nemi identitás, nemi szerepek, gender, differenciálás.

KOEDUKÁCIÓ VS. MONOEDUKÁCIÓ: PEDAGÓGIAI KÉRDÉS, VAGY VALAMI MÁS?

Aki figyelemmel kíséri a szocializmus évtizedeiben is működött vagy a kilencvenes években újraindult, szerzetesi fenntartású gimnáziumaink háza táján történeteket, az utóbbi néhány esztendőben arról értesülhetett, hogy évszázados múltra visszatekintő fiú- és lánygimnáziumok is a koedukáció bevezetése mellett döntöttek: Győrött és Kecskeméten a lányok előtt nyílt meg a korábban kizárólag fiúkat oktató bencés, illetve piarista gimnázium kapuja, Debrecenben és Szegeden pedig egyszerre lett koedukált mind a fiú-, mind a leánygimnázium, így ezek az iskolák szövetségesekből egyszeriben versenytársakká lettek. (Kecskeméten ez azért nem történt meg, mert a Congregatio Jesu szerzetesrend leánygimnáziuma beolvadt a piaristák előzőleg koedukálttá vált intézményébe.) Így mára az egész országban csupán négy katolikus gimnázium: a bencések pannonhalmi, a piaristák budapesti, a ferencesek esztergomi, illetve az iskolanővérek budapesti iskolája maradt meg a monoedukáció, a kizárólag fiúknak, illetve lányoknak fenntartott képzés végvárának.

Jó-e ez, vagy rossz? Nézőpont kérdése. Vannak, akik elégtétellel nyugtázzák, hogy lassan végre eltűnnek az oktatási rendszerünkben anakronisztikus zárványként megmaradt „zárdaiskolák”, mások viszont – különösen az említett gimnáziumok volt diákjai, akik még a „hőskorban” jártak ezekben az intézményekben – sajnálkoznak amiatt, hogy az ő alma materük is feláldozta hagyományait az aktuális „pedagógiai divatok”

kedvéért. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű, illetve nem pusztán a régi-új, konzervatív-modern, illetve elavult-korszerű ellentétpárokban értelmezendő.

Gyakorló pedagógusként – előrebocsátva, hogy a ma is fiúgimnáziumként működő szerzetesi iskolák egyikében érettségiztem, ugyanakkor volt szerencsém négy éven át egy katolikus leánygimnáziumot vezetni – nem önmagában a modellváltást kárhoztatom, hanem azt sajnálom, hogy a monoeducációról a koeducációra való áttérés ezekben az intézményekben sem pedagógiai alapon történt, hanem bizonyos mértékig társadalmi nyomásra, de még inkább gazdasági, gazdaságossági megfontolásból. Hogy az anyagiak ennyire meghatározók, arról nem az iskolák tehetnek: a csökkenő gyerekszám és az ezzel szorosan összefüggő csökkenő finanszírozás szinte minden iskolát kínálatának folytonos bővítésére, megújítására kényszerít. A koeducáció bevezetésével csak az a baj, hogy nem jelentett mást, mint hogy az adott iskola „társadalmi igényre” hivatkozva egyik napról a másikra duplájára növelte potenciális piacát, miközben elmaradt az érdemi reflexió az olyan kérdésekre, mint hogy az iskola hogyan viszonyul a nemi sajátosságokhoz; hogy a korábbi, egynemű iskolai hagyományból van-e olyan, amely továbbvitelre érdemes, és ennek mi lehet a formája, módja; vagy hogy milyen sajátos többletfeladatokkal jár az együtt nevelés, tekintettel arra, hogy a vegyes közeg hat a tanulási teljesítményre, a személyiségfejlődésre, illetve a nemi identitásra, a nemi szerepek elsajátítására is.

Márpedig gyermekeink jövője, egészséges felnőtté válása szempontjából ezek a szempontok egyáltalán nem mellékesek. Mindenekelőtt azért, mert a lelki egészség alapfeltétele az egészséges önazonosság, melynek fő összetevője a szilárd nemi identitás. A személyiséget ugyanis a legősibb módon, a legkarakteresebben a nemiség hordozza. Mindennapi nyelvre lefordítva: nem általánosan emberek, hanem férfiak és nők vagyunk, és nem egyszerűen gyereket, hanem fiút vagy lányt nevelünk. Továbbá a szilárd nemi identitás az alapja az egészséges és tartós párkapcsolatnak, illetve a jól működő családnak, mely a társadalom lelki egészségének biztosítója. A házasság, a házastársi hűség, a család mint intézmény jelenlegi társadalmi megítélésének fényében különösen is felértékelődik a nevelés szerepe az egészséges nemi identitás, a helyes férfi-női öntudat kialakításában és megerősítésében, illetve abban, hogy felkészítsen a nemi szerepekkel kapcsolatos érett, tudatos választásra.

Különösen a genderkutatások kritikai észrevételeinek és a *gender mainstreaming* törekvéseinek ismeretében nem teheti azt egy magára valamit is adó egyházi iskola, hogy a ma egyre gyakrabban emlegetett „nemi szempontból szenzitív pedagógia” képviselőt hagyja valamely, a keresztény alapértékeket elutasító szellemi áramlat vagy csoport privilégiumává válni. Ahhoz viszont, hogy a mai kihívásoknak meg tudjon felelni, az iskolai nevelésnek (az oktatás irányítóinak és a helyi tantestületeknek egyaránt) tisztában kell lennie a nemi szerepekkel kapcsolatos trendekkel és a legújabb tudományos kutatások eredményeivel, és reflektálnia kell arra, hogy milyen férfi- és nőképet kíván közvetíteni és erősíteni, milyen módon és milyen eszközökkel.

Annál is inkább, mivel a nemi identitás szempontjából is a legfontosabb és a leghatékonyabb az elsődleges prevenció, vagyis a minél nagyobb fokú ellenálló képesség kialakítása a káros hatásokkal szemben, kisgyermekkortól kezdve az óvodás-, kisiskolás- és serdülőkoron át az ifjú- és fiatal felnőttkorig. Minél stabilabb nemi identitással

rendelkezik ugyanis valaki, annál kevésbé van kiszolgáltatva a nemi szerepekkel kapcsolatos kulturális elvárásoknak, s nemiségében annál inkább látja személyes fejlődésének lehetőségét. Egyúttal kevésbé lesz sztereotip gondolkodású és előítéletes a másik nem képviselőivel szemben. A nem kellően stabil nemi identitású személyekre ezzel szemben a külső hatásoknak, társadalmi nyomásnak való öntudatlan megfelelni akarás, vagy éppen ellenkezőleg: az általános lázadás jellemző velük szemben.¹

MÉRLEGEN A KOEDUKÁCIÓ VÍVMÁNYAI

A koedukációhoz mindenekelőtt az együtt nevelés eszméjének hazájában, Amerikában fűztek nagy reményeket, de mára Európában és hazánkban is általánossá vált ez a képzési modell. Érdemes röviden összefoglalni a koedukációval kapcsolatos várakozásokat, és az elmúlt évtizedek során összegyűlt tapasztalatokat.²

Ami a tanulmányi eredményeket illeti, nincs egyértelmű bizonyíték, hogy a monoedukáció vagy a koedukáció közül melyik a hatékonyabb. Különböző vizsgálatok más-más eredményre jutottak, az egyházi és magán-elitiskolák eredményei pedig érdemben nem összevethetők az állami iskolákéival.³ A koedukáció hívei szerint mindenestre az együtt nevelés előnyös a lányok számára, különösen majdani gazdasági, szakmai és politikai aktivitásuk megalapozása szempontjából, mert az ehhez szükséges egyenlő lehetőségeket csak az együttes felkészítés során lehet számukra megteremteni. Egyes vélemények szerint fiú társak jelenléte nélkül a lányok hajlamosabbak leragadni a hagyományos női aspirációk mellett, míg a koedukált iskolákból kikerült lányok jobban helytállnak versenyhelyzetben, és jobban tudnak a közösség nyilvánossága előtt szerepelni.

A kilencvenes évek elején azonban felerősödtek a kritikus hangok, miután több kutatás arra megállapításra jutott, hogy a fiúkival azonos tartalmú oktatás gyakorlata nem minden területen sikeres, a lányok nevelése ugyanis egészen más légkört igényelne, bizonyos tantárgyakat, tananyagokat nekik eleve másképpen kellene oktatni. Azt is megfigyelték, hogy a koedukált osztályokban a lányok rendszerint alulértékelik magukat, kevésbé bíznak saját tudásukban, kevésbé ismerik fel saját kompetenciájukat. Viselkedésükben gyakran a visszavonulást, a hallgatást választják, és kritikátlanul elfogadják a fiúk dominanciáját. Ezért újabban éppenséggel a feministák és éppenséggel Amerikában kezdtek szorgalmazni a két nem szétválasztását az oktatásban, mondván, hogy a lányok csak női környezetben tudják igazán kibontakoztatni a későbbi életpályájukat sikeressé tevő elméleti és szociális képességeiket.

Hasonlóan paradox helyzettel találjuk szemben magunkat, ha a fiúk szemszögéből tekintünk a közoktatás mai rendszerére. A koedukáció hívei azt állítják, hogy a fiúk

1 Vö. J. BURGGRAF: A gender. *Embertárs*, 2008/1., 9–10. ■ 2 Az összefoglalás során nagymértékben támaszkodtam MIHÁLY I.: *Esélyegyenlőség és/vagy koedukáció? Szaporodó viták a nemzetközi pedagógiai sajtóban* című összeállítására: <http://www.ofi.hu/tudastar/eselyegyenloseg-090617-1> – 2015. január 13-i letöltés. ■ 3 *Jobban teljesítenek a diákok, ha nem koedukált iskolába járnak?* http://eduline.hu/erettsegi_felveteli/2010/2/23/20100217_koedukalt_oktatas_nagy_britannia – 2015. január 13-i letöltés.

a lányok jelenlétében kevésbé produkálnak antiszociális reakciókat, jobban beilleszkednek a közösségbe, mint azt egyébként tennék. Bizonyos eredményességi vizsgálatok szerint a koedukáció pozitívan hat a fiúk tanulmányi teljesítményére (ellentétben a lányokéval). Az érem másik oldala – és a magyar statisztikák is ezt támasztják alá –, hogy a lányok a fiúknál jobban motiválhatók, sikeresebben alkalmazkodnak az iskola elvárásaihoz, emiatt tanulmányilag is eredményesebbek.⁴

Nehezen vitatható, hogy a hagyományos iskolarendszer kötöttségei a fiúknak – akiknek jobb durva mozgáskészsége, vizuális készsége, tájékozódóképessége és energikussága a tantermi környezetben nem vagy alig érvényesülhet – kifejezetten terhükre vannak. Ha ehhez hozzávesszük, hogy biológiailag-mentálisan-érzelmileg később is érnek, mint az azonos korú lányok, beláthatjuk, hogy duplán hátrányos versenyhelyzetben találják magukat, amit érthető módon csak nehezen vagy egyáltalán nem tolerálnak.⁵ És bár igaz, hogy a fiúk aránytalanul több figyelmet kapnak az órákon, mint a lányok, csakhogy jobbára negatív értelemben: figyelmetlenségük, fegyelmeztelenségük miatt a tanárok sokkal többet foglalkoznak velük,⁶ amire a válaszuk gyakran a még fokozottabb agresszió.

A koedukáció hívei szerint a fiúk és a lányok együtt nevelése lehetővé teszi a tanulók közti valódi szociális interakciót, jobban felkészíti őket a nemek közötti együttműködésre, ezáltal biztosabbá teszi a társadalmi integrációt, és hozzájárul az évszázados nemi sztereotípiák csökkenéséhez. A koedukáció mellett sokat hangoztatott érv az is, hogy ez tükrözi a felnőtt élet társadalmi és társas viszonyait, férfiak és nők együttes jelenlétét a családban, a munkahelyen és a mindennapi életben. A legfőbb ellenérv az egyenmű iskolával szemben nálunk éppen az, hogy az elszigetelt, burokból nevelés, valamint a másik nem tagjaitól való különválasztás miatt a fiatalok nem tanulnak meg a másik nemmel kommunikálni, és nagy számban lesznek közülük maguknak való, életidegen, párkapcsolat létesítésére vagy fenntartására képtelen felnőttek.

(Hazánkban különösen a rendszerváltás előtt végzetekkel kapcsolatban hallani ilyen tartalmú kritikai megjegyzéseket, amikor az állam által engedélyezett nyolc katolikus gimnázium közül egy kivétellel valamennyiben monoedukáció folyt, még hozzá többségükben bentlakásos formában. Hogy ezek a megállapítások mennyire általános érvényűek, arról hiteles képet csak egy átfogó összehasonlító vizsgálat után nyerhetnénk, melynek során figyelembe kellene venni a korszak politikai körülményeit is, melyek az elszigeteltséget okozták, és amelyek megnehezítették – különösen az ötvenes-hatvanas években – az ezekből az iskolákból kikerült fiatalok továbbtanulását, szakmai elhelyezkedését, s ezen keresztül társadalmi integrációját is.)

Való igaz, ma a férfiak és nők sokkal több időt töltenek együtt, mint régen, ami önmagában akár üdvözlendő fejlemény is lehetne, ugyanakkor ezzel párhuzamosan annak a jelenségnek is tanúi vagyunk, hogy összerosódnak, összekeverednek a nemi szerepek, a férfiak elnőiesednek, a nők pedig maszkulinizálódnak, ami pedig a kétségtelen

4 Lásd például CSAPÓ B.: Iskolai osztályzatok, attitűdök, műveltség, in UÓ (szerk.): *Az iskolai műveltség*, Osiris, Budapest, 2002. ■ 5 Lásd erről részletesen: J. DOBSON: *Fiúk nevelése*, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2003, 271–280. ■ 6 ROSTÁS R. – FODORNÉ BAJOR B.: „...könnyebb a lányoknak, mert a fiúk elevennek születtek”. *Pedagógiai Szemle*, 2003/12.: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00077/2003-12-mu-10bbek-Konnyebb.html> – 2015. február 17-i letöltés.

előnyök mellett határozottan veszteséget is jelent mindkét nem számára. Az iskola felelőssége éppen abban mutatkozik meg, hogy nem elégedhet meg az aktuális társadalmi és társas viszonyok pusztá leképezésével, hanem pozitív mintát kell közvetítenie, ami mondjuk egy olyan koedukált gimnáziumi vagy szakközépiskolai osztályban – márpedig nem egy-kettő ilyen van –, ahol húsz-huszonöt lány mellett alig öt-tíz fiú lézeng, igencsak nehéz feladat.

A lányok nagy száma elkényelmesíti a fiúkat, a lányokat viszont a fiúk utáni rohanásra, nekik való megfelelésre készíti. Ezzel mindkét csoport veszt: a fiúkat a körülöttük lévő „hölgykoszorú” leszoktatja a komoly erőfeszítésekről, a nemes értelemben vett versenyről, s ez a tanulmányok, a későbbi munkában való helytállás, illetve a párkapcsolatok szempontjából sem kedvező. De ha a fiú-lány arány többé-kevésbé kiegyensúlyozott is, a különböző stádiumban tartó biológiai-mentális-érzelmi érés miatt az éretlenebb fiúk infantilis viselkedése, linksége a lányokra sincs jó hatással, sem akkor, ha hamis felsőbbrendűségi tudatot alakít ki bennük velük szemben, sem akkor, ha belenyugszanak, hogy ez a színvonal, és a fiúkhoz alkalmazkodnak.

Ami az évszázados nemi sztereotípiák lebontását illeti, a koedukáció általánossá válása ebben mindmáig nem hozott átütő eredményt. Sőt, a koedukáció sikertelenségének okait sokan éppenséggel a mindmáig ható nemi sztereotípiákban vélik megtalálni. Márpedig e sztereotípiák áthatják az oktatás egészét, a tanároktól a diákokon át a tantervekig. A tanítási órákon – igaz, nemcsak a koedukált iskolákban – a pedagógusok akarva-akaratlan rengeteg „szexista” eseményt kezdeményeznek. A *gender studies* körében végzett kutatások szerint a tanárnők a lányokat előszeretettel nevelik a függőségi helyzetek elfogadására, a férfiak viszont hajlamosak kisgyerekként kezelni őket, máskor meg gyakran többet várnak el tőlük, mint a fiúktól. Sok koedukált iskolában a tanárok nagyobb értéket tulajdonítanak a fiúk tapasztalatainak – amelyekhez főként sportteljesítményeik, viccek, sajátos játékaik révén jutottak –, és gyakrabban dicsérik meg őket, míg a lányok sokkal kevesebb pozitív visszajelzést kapnak.

Hogy e rögzült sztereotípiák – rosszabb esetben: szexista előítéletek – fennmaradhatnak, abban nem kis szerepet játszik, hogy a koedukált iskolákban a lányok önkéntelenül is igyekeznek megfelelni a női viselkedésről alkotott sztereotípiáknak: ott gyakrabban és nyilvánvalóbban elismerik a fiúk jó teljesítményeit, mint ahogy az fordítva tapasztalható, kevesebb negatív kijelentést tesznek rájuk – még a viccelődés szintjén is kevesebb negatív sztereotípiát használnak velük kapcsolatban –, és gyakran hajlamosak különböző helyzetekben alárendelt szerepet magukra vállalni. A genderszemléletű iskolakritika ezen túlmenően bírálja a tantervekben és a tankönyvekben tetten érhető férfidominanciát is, melynek következtében a „nők észrevehetetlenek és láthatatlanok a tananyagokban”, illetve ha mégis ábrázolják őket, azt általában sztereotip szerepeiknek megfelelően teszik, ami lényegében konzerválja és megerősíti a férfiak és nők közti társadalmi egyenlőtlenségeket.⁷ Végül, de nem utolsósorban: a következetesen alkalmazott egyforma mérce sok esetben úgy uniformizál, hogy közben nem biztosít valódi egyenlőséget a két nem részére.

7 KERESZTY O.: A társadalmi nem (gender) mint a kutatás tárgya a pedagógiában. *Educatio*, 2007/4., 640.

A koedukált iskolák támogatói azt is hangoztatni szokták, hogy az együtt nevelés idejekorán alkalmat ad a nemi viselkedés begyakorlására a másik nem képviselői jelenlétében. Ez teljes mértékben igaz, csak az a kérdés, hogy milyen nemi viselkedés az, amelynek a begyakorlását kívánatosnak tartjuk, különös tekintettel a fentebb a nemi sztereotípiákról elmondottakra, valamint arra, hogy a szexuális érés mindkét nem esetében egyre korábbra kerül, a mentális-érzelmi felnőtté válás viszont mind későbbre tolódik. A lányok sokszor nincsenek tisztában azzal, hogy nőiesedő testük látványa milyen intenzíven hat a fiúkra, a fiúk pedig általában nincsenek felkészülve arra, hogy mihez kezdjenek ezekkel az erős ingerekkel, melyek óhatatlanul is elvonják figyelmüket a tanulásról.

Tanulságos ezzel kapcsolatban a többek között pedagógiai gondolkodóként is számon tartott *Németh László* véleménye, aki már 1945-ben úgy látta, hogy körülbelül egyforma számú és súlyú érv szól a koedukáció mellett, mint ellene: „Jó hajlamú fiatalok egymást általában tisztaságra nevelik; a közös munka még szerelemszerzőnek is nemesebb (s körültekintőbb), mint a közös szórakozás. Egymás megszokása: a bordélynak és a serdülőkori idegbajoknak is legjobb ellenszere. A táblának s a rája írt dolgoknak viszont, amennyire visszaemlékszem, egy szép nyak az előző padban elég nagy ellensége.”⁸

Az állandó testközelség hátránya továbbá, hogy nem segíti elő a serdülőkből az egészséges idealizálás, a vágyakozás, a várakozni tudás képességének kifejlődését, inkább éretlen és felelőtlen szexuális kapcsolatokra ösztönöz, melyek életre szóló testi-lelki sérülést is okozhatnak (főként a lányoknak), illetve a másik nemű társ eszközként, élvezeti cikként való kezelését erősítheti (főleg a fiúkban). A gender studies kutatásai szerint továbbá a koedukált iskolák tanulóiban a nemi diszkrimináció következtében túlzott mértékben felerősödhet a nemi öntudat, és a szexualitás, illetve a szexuális sztereotípiák akár inadekvát módon is jelentkezhetnek.

A fentieket összegezve – a genderszemlélet képviselőivel egyetértésben – megállapíthatjuk, hogy néhány évtizednyi eufória után bebizonyosodott, hogy önmagában sem a fiúkkal közös tanítási-tanulási környezet, sem az azonos tanterv és tananyag, sem pedig az ugyanolyan szempontok alapján elvégzett értékelés nem képes csodát művelni. A koedukáció tehát nem korszerűbb, mint a monoedukáció, legfeljebb abban az értelemben, hogy általánosabban elterjedt, és – jelenleg még – többé-kevésbé megfelel a társadalom igényeinek és elvárásainak. Amennyiben azonban a korszerűség kritériumának tekintjük – a technikai találmányokhoz, szaktudományos eredményekhez hasonlóan –, hogy jelenlegi ismereteink szerint valami a lehető leghatékonyabb, akkor bizony aligha végezzük a lehető legkorszerűbb oktató-nevelő munkát, ha a ma egyre inkább megkövetelt differenciálás alkalmazása során egy nagyon fontos szempontot, nevezetesen a tanítványaink nemével összefüggő sajátosságokat az együtt nevelés során akarva-akaratlanul figyelmen kívül hagyjuk, sem akkor, ha ezeket az adottságokat kellő reflexió nélkül kezeljük, és hagyjuk, hogy a megszokott sztereotípiák, illetve nyílt vagy rejtett előítéleteink vezessenek. Ezért is van szükség további erőfeszítésekre:

8 NÉMETH L.: *A kísérletező ember*, Magvető, Budapest, 1963, 152.

elmélyült reflexióra, és ennek nyomán új nevelési-oktatási formák, módszerek és eszközök kidolgozására, melyek jobban segítik mind a fiúk, mind a lányok egyéniségének harmonikus fejlődését, és ösztönzik a két nem közti hatékonyabb együttműködést.

„FÉRFINAK ÉS NŐNEK TEREMTETTE”

E törekvések, célkitűzések megfogalmazása során azonban nem a genderszemlélet fő ideológusai által meghatározott, a nemek egymáshoz való viszonyát osztályharcos nézőpontból megfogalmazó emberképből indulok ki, mely szerint a férfiak és nők közötti biológiai különbözőség elhanyagolható „morfológiai eltérés” csupán, minden más különbség pedig a hímsoviniszta társadalmi berendezkedés és nevelés káros hatása, s mint ilyen, mielőbb megszüntetendő,⁹ hanem a bibliai alapokon nyugvó, a II. vatikáni zsinat,¹⁰ valamint korunk nagy antropológus pápája, II. János Pál által kifejtett emberképből.¹¹ Eszerint az ember férfi és nő mivolta ajándék, misztérium és küldetés, a férfi és a nő együtt Isten képmása (vö. Ter 1,27), illetve a házasságban a férfi és a nő úgy egy test (vö. Mt 19,5), hogy a két fél egyenrangú, de közben különböznek egymástól, az egyik kiegészíti a másikat.

A harcoss feminizmus súlyos tévedése, hogy az egyenjogúságot úgy értelmezi, hogy a nőknek mindahhoz joguk van, amihez a férfiaknak, s ezzel ahelyett, hogy női méltóságuk – s benne különbözőségük – érvényesüléséért harcolt volna, akarva-akaratlanul maskulinizálta őket. Így jöllehet a feministák elérték, hogy a nők előtt is megnyíljanak az addig csak férfiak számára fenntartott értelmiségi pályák, a gazdasági versenyszféra vagy a politika felső körei, s az is bebizonyosodott, hogy szinte nincsen az életnek olyan területe, ahol a hölgyek ne állnák a versenyt a férfikkal, ez a „győzelem” mégsem túl szívderítő: a sikeres, ám egyszerre több fronton is helytállni kényszerülő, férfiasan kemény nők mellett kitermelődött az elpuhult, identitászavarral küszködő, frusztrált férfiak tömege, akikre sem felnézni, sem támaszkodni nem lehet, s akik ráadásul korán is hálnak. Közben pedig a nők sem elégedettek és boldogok, amit jelez a körükben tapasztalható nagyarányú kényszerszingliség, a sok válás, a gyermekvállalási kedv csökkenése stb.

Természetesen nincs szándékomban elvitatni a nőktől az utóbbi bő egy évszázadban kivívott jogait. Magam is anakronisztikusnak és igazságtalannak tartom, és elítélem, ha a nőket valamely feladatra, társadalmi szerepre eleve alkalmatlannak nyilvánítják, és megfosztják őket attól a lehetőségtől, hogy a munka világában és a közéletben érvényesülhessenek.¹² Ezzel szemben azt gondolom, hogy különböző korokban és társadalmakban

9 Lásd az *Embertárs* 2008/1. számának genderkérdéssel foglalkozó cikkeit. ■ 10 Lásd *Gaudium et spes* – A II. vatikáni zsinat lelképásztori konstitúciója az egyház és a mai világ viszonyáról; különös tekintettel: nr. 12–17., 23–25., 47–52. ■ 11 Lásd II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Mulieris dignitatem* – Enciklika a nő méltóságáról; illetve AZ IGAZSÁGOSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, Libreria Editrice Vaticana–Szent István Társulat, Budapest, 2007. ■ 12 Elgondolkodtató összeállítás olvasható a nők jelenlegi helyzetéről, európai és közel-keleti diszkriminációjáról az egyik internetes portálon: http://index.hu/kulfold/2015/02/19/a_vilag_leghulyebb_noellenes_torvenyei/ – 2015. február 22-i letöltés.

a nemi szerepek változhatnak, bizonyos mértékig akár fel is cserélődhetnek vagy uniformizálódhatnak. Ezért azt, hogy mi a „tipikusan férfias” vagy a „tipikusan nőies”, nem lehet egyetlen érvennyel meghatározni, hiszen a biológiai és a szociokulturális összetevők együttesen hatnak a nemi identitásra. A nőnek jogos igénye lehet a társadalmi szerepvállalás, a férfitől pedig elvárható a gyermekgondozásban és -nevelésben való aktív részvétel, ugyanakkor fenntartom, hogy a férfi és nő eredendően komplementer mivolta a szerepek újraelosztása mellett is megmarad, hiszen bármit tesz is a férfi és a nő, azt más módon és stílusban, férfiként és nőként teszi. Feladataink megválasztása és végzése során azért volna fontos jobban tekintettel lennünk a biológiai különbözőségekre, hogy a túlhajtott és ezáltal mindkét nemre nézve káros versengés helyett a kiegészítés, egymás szerepének megtámogatása érvényesülhessen, a családi és a társadalmi életben egyaránt.¹³

Alaptételem, hogy esélyegyenlőségről csak akkor van értelme beszélni férfi és nő között, ha fenntartjuk számukra a különbözőzés jogát is, illetve a fiúk és lányok számára a nemi identitásuknak és az ebből fakadó nemi szerepeiknek megfelelő neveltetés jogát. Az egyformaság fiúk és lányok, férfiak és nők számára természetellenes és káros, ha viszont mindkét nem a saját természetének, adottságainak, rendeltetésének megfelelő nevelésben részesülhet, azzal a másik nem javát is szolgálja.

AZ ISKOLAI NEVELÉS LEHETŐSÉGEI ÉS FELADATAI

És mit tehet ezért a mai iskola?

Mindenekelőtt azt, hogy nem hagyja figyelmen kívül, de nem is túlozza el a fiúk és lányok eredendő, biológiai nemükből fakadó különbségeit. Ahogy testnevelésórán nem versenyeztetjük együtt a lányokat és a fiúkat, hanem tekintettel vagyunk eltérő fizikai adottságaikra, és ebből nem fakad lenézés vagy hátrányos megkülönböztetés, úgy más tantárgyak oktatása terén is jobban oda kellene figyelnünk arra, hogy a lányok általában érzékenyebbek, ugyanakkor könnyebben hozzáférnek érzéseikhez, és beszélnek is róluk, jobb kommunikációs képességeik vannak, a fiúk viszont a tesztoszteron hatása alatt versengőbbek, nagyobb a mozgásigényük, és lassúbb érésük miatt meglévő frusztrációjuk következtében sokszor bizonytalanok önmagukban. Felmérések szerint különbség van a fiúk és lányok tanulási motivációi között is,¹⁴ ami szintén indokolja a nemek közötti differenciálást. Végül, de nem utolsósorban a lányok és fiúk serdülőkori változásainak nemcsak az üteme más, hanem a tartalma és a hangsúlya is: a kamasz fiúk fokozott érdeklődést tanúsítanak a szexualitás iránt, s egyáltalán nem mindegy, hogy ennek hogyan és milyen mértékben lesznek alanyai az osztály- és iskolatárs lányok, akik biológiailag és mentálisan ugyan érettebbek, ám sokszor szinte már felnőtt nőt mutató testük és viselkedésük még gyermeki, női identitását kereső és fokozottan sérülékeny személyiséget takar.

13 Vö. J. BURGGRAF: *A gender*, i. m. 5–6., 7. ■ 14 *Genderszemléletű oktatás és nevelés 12 európai országban*. – Összehasonlító tanulmány: <http://www.education-and-gender.eu/edge/countryreports/STudHU.pdf>. – 2015. február 22-i letöltés.

Tehát nagy odafigyelést, érzékenységet és tiszteletet igényel mind a fiúk, mind a lányok nevelése, amelyhez szakmailag jól képzett és megfelelő érzelmi intelligenciával is rendelkező pedagógusokra van szükség, akik kellő empátiával tudják kíséreni és segíteni a rájuk bízottak testi-szellemi érlelődését, s mellettük tudnak állni a serdülő- és ifjúkor érzelmi viharaiiban. A pedagógusnak továbbámernie kell rámutatni a modern tömegmédia formálta férfi- és nőkép torz voltára, segítenie kell tanítványainak nemet mondani a hamis és illuzórikus nemi viselkedésekre, szerepekre, és megerősíteni őket értékességük tudatában. Ehhez a pedagógusképzésben nagyobb hangsúllyal kell megjeleníteni bizonyos speciális pszichológiai-szociológiai ismereteknek és készségeknek, melyek segítségével sikerülhet lebontani a nemekhez kötődő káros sztereotípiákat is (ebben szerepük lehet a gender studiesnak nevezett kurzusoknak is, feltéve, hogy nem hatja át őket az egyoldalúság, a férfiellenesség).

Persze nem elegendő a pedagógiai szemléletmódot átalakítani, mert a nemekre szabott nevelés első számú és elengedhetetlen feltétele, hogy férfiak és nők megfelelő arányban vegyenek részt benne, a pedagóguspálya elnöiesedettsége viszont újabb gazdasági-társadalmi problémakör része, melynek megoldása nem az iskolákon múlik. Üdvözlendő viszont ebből a szempontból a pedagógus-életpályamodell bevezetése és a pedagógusbérek utóbbi években megvalósult, mérhető növekedése, mely a várakozások szerint több férfit vonz, illetve tart meg a pedagóguspályán.

Fentebb említettem már a monoeducáció és a koeducáció előnyeire-hátrányaira vonatkozó reflexió fontosságát. Ennek nem az a célja, hogy az egyik modellt jobbnak, a másikat rosszabbnak kiáltsuk ki, hanem hogy mindkét formában találjunk olyan értékeket, melyeket a mai igényekhez és lehetőségekhez igazítva és tudatosan alkalmazva nemi szempontból valóban szenzitív pedagógiát művelhetünk. A következőkben néhány ilyen példát gyűjtöttem össze, részben ma is létező jó gyakorlatokat, részben pedig kipróbálásra érdemes oktatási formákat, módokat.

Kezdjük az egynemű intézményekkel. Pannonhalma és Esztergom példája azt mutatja, hogy a monoeducáció korábbi formája, melyben a diákok a külvilágtól többé-kevésbé elszigetelten, bentlakásos rendszerben, hatnapos tanítási rend szerint tanultak, ma is életképes. Az egyszülő családmódeli sajnálatos terjedésével párhuzamosan fel is értékelődnek az olyan intézmények, melyek kamasz fiúk zárt közösségben, kemény, mégis szeretetteljes légkörben való nevelésére vállalkoznak. Ezekben az intézményekben máig meghatározó a szerzetes tanárok és nevelők jelenléte, de fontos, hogy az elkötelezett világi tanárok és tanárnők nemcsak jobb híján, „szerzetespótlékként”, hanem a nevelőtestület azonos értékű tagjaiként vesznek részt a diákok nevelésében, egyben férfi és női mintát is szolgáltatva számukra. A külön neveléssel kapcsolatban felmerülő nehézségeket továbbá olyan foglalkozásokkal lehet enyhíteni, melyek az önismeret, a párkapcsolat és a szexualitás témakörét ölelik fel, másrészt közös oktatási projektek, lelkiismereti és szabadidős programok szervezésével, melyekben az iskola diákjai a másik nem képviselőivel együtt vesznek részt.

Hasonló, mégsem ugyanez a helyzet a két budapesti egynemű iskola esetében. A Patrona Hungariae Katolikus Iskolaközpont nem is teljesen egynemű intézmény: általános iskolájában fiúk és lányok egyaránt tanulnak, s csak a hat és négy évfolyamos gimnáziumi képzésre várnak kizárólag lányokat. Bár itt is működik kollégium,

sok a bejáró diák is, és az oktatás a hétnek már csak öt napján zajlik. Amire a gimnázium méltán büszke: országosan első a pedagógiai hozzáadott érték tekintetében. A Piarista Gimnázium „igazi all-boy schoolként” határozza meg önmagát, ahol a színvonalas oktatás mellett nagy hangsúlyt fektetnek a közösségteremtésre is, melyet számos szakkör és program támogat. Ennek az iskolának nincs kollégiuma, s a diákok itt is ötnapos munkarend szerint tanulnak. Az ilyen típusú fiú- és lányiskolából elkelve még néhány, legalább az ország nagyvárosaiban, ahol a fiúk és lányok rendszeresen találkozhatnak, iskolaközi programokon vehetnének részt, közös érettségi felkészítőket, szakköröket működtethetnének, ezáltal nemcsak az egészséges nemi identitást és szocializációt, hanem a hatékonyabb tanulmányi munkát és erőforrás-gazdálkodást is elősegítve. Jelen cikk függelékében egy ilyen – a fenntartó támogatása híján félbemaradt – kísérletről számolok be.

További lehetőség (lenne) külön fiú- és lányosztályok indítása ugyanazon iskolán belül. A diákok nemek szerinti osztályba sorolása az egynemű és a koedukált iskola célszerű ötvözetének látszik, mely kiemeli a két képzési forma előnyeit, hátrányait pedig csökkenti. Tudtommal Magyarországon mégsem működik ilyen iskola, bár történtek kísérletek a bevezetésére. Egyrészt a fiú és lány jelentkezők számának kiszámíthatatlan változásai, másrészt a szülők félelmei, adott esetben tiltakozása nehezítik ennek a modellnek a meghonosítását, holott igenis lenne létjogosultsága.

Jelen körülmények között a nemek szerinti differenciálás legkönnyebben megvalósítható formája a koedukált iskolákon és osztályokon belüli csoportbontás. Ez a mostanában egyre többen hangoztatott *komprehenzív iskola* modelljével is kompatibilis, mert az együtt nevelésen belül csak alkalmilag választjuk szét a fiúkat és a lányokat, viszont nemcsak a készségi tárgyak egy részénél (testnevelés, technika), hanem például az irodalom, a történelem vagy éppen a matematika és a fizika esetében is. A pedagógusok újfajta munkabeosztása mellett az iskoláknak nem jelent különösebb plusz anyagi terhet az ilyenfajta csoportbontások megszervezése, ráadásul mint innováció akár pályázati forrásból is megvalósítható. A csoportbontás nem túl nagy létszámú osztályok esetében úgy is kivitelezhető, hogy két párhuzamos osztályból gyűjtjük össze a fiúkat és a lányokat, így egy adott tanárnak kevesebb órát kell tartania, viszont több szervezést, egyeztetést igényel a különböző osztályok és tanárok órarendjének összehangolása.

Magyartanárként a házi olvasmányok kiválasztása során komoly fejtörést okozott számomra, hogy milyen művet ajánlhatnék diákjaimnak, amely fiúk és lányok számára nagy eséllyel egyaránt „fogyasztható”,¹⁵ nem beszélve arról, hogy a törzsanyagban szereplő művek egy jó része is olyan volt, hogy azonos módszerekkel, ugyanazon az órán lehetetlen feladatnak tűnt számomra, hogy fiúkhöz és lányokhoz egyaránt közel

15 Ennek a problémának a felismeréséből és komolyan vételéből származik az az 5–8. osztályosok számára készült irodalmi szöveggyűjtemény, melyben külön csoportosítva sorakoznak a fiúk, illetve lányok számára szánt olvasmányok. De nemcsak az a gond, hogy mást olvasnak a fiúk, mint a lányok, hanem hogy egyáltalán nem olvasnak. Egy kérdőíves vizsgálat, mely a tizenhárom éves korosztály olvasási szokásait mérte fel, azt is jól kimutatta, hogy a lányok olvasási hajlandósága számottevően nagyobb, mint a fiúké. Lásd NAGY A.: Nemzeti kánon és/vagy globalizáció. *Új Forrás*, 2005/10., 56–77.

tudjam vinni. Ilyen megfontolásból, mintegy pedagógiai kísérletként – igazgatói támogatással – kezdeményeztem tíz-tizenkét évvel ezelőtti diákjaim számára külön fiú- és lányórákat, ahol a két csoport érdeklődésének és érettségének megfelelő témákat dolgoztunk fel, más-más módszerekkel. Ezeken az órákon vagy más olvasmányokat, verseket vettünk elő, vagy pedig ugyanazt a művet eltérő megközelítésben tárgyaltuk. A lányok esetében ez különösen szerencsésnek bizonyult, amikor például valamely szerelmes vers került terítékre, a fiúknál pedig inkább az irodalmi mű kapcsán felvetődő, a saját életükre is ható kérdések megtárgyalása tartott számot nagyobb érdeklődésre (például a *Robinson* elolvasása után). Mostani iskolámban jelenleg egy TÁMOP-os pályázat keretében heti egy irodalomórát tartok fiú-lány csoportbontásban. Ebben az aktuális tananyaghoz kapcsolódóan a családi életre nevelés tartalmait is becsempeszem, sajátos fiús és lányos megközelítésben. Tapasztalataim egybecsengenek azzal, amiről *Steve Biddulph* számol be egy angliai kísérlet nyomán, melynek során az angolt tanították külön a lányoknak és a fiúknak: mindkét csoport felszabadultabban vett részt az órákon, s eredményeik is javultak.¹⁶ Kollégám, aki párhuzamosan matematikaórát tartott az osztály másik felének, ugyancsak pozitív tapasztalatokról számolt be.

A történelemmel kapcsolatban nincs saját tapasztalatom, de talán nem túl életidegen ötlet annak felvetése, hogy a hagyományos, alapjában véve politikatörténet-központú történelemtanítás, mely szükségszerűen elsősorban híres férfiak nagy tetteit tárgyalja, hasznos módon egészülhetne ki olyan vonulattal, amelyben a nők szerepvállalása nagyobb teret kapna, s ezt külön a lányok számára tartott órákon el lehetne mélyíteni. Továbbá a tanár a fiúkkal behatóbban foglalkozhatna például a világháborúk részletes történetével, a jelentősebb ütközetek menetével, a fegyvernemekkel és a statisztikákkal, míg a lányok ezzel párhuzamosan a hátszágok mindennapi életét, a nők és a gyerekek helyzetét vizsgálhatnák alaposabban, s a két csoport a közös órán beszámolna egymásnak kutatási eredményeiről. Ez a modern óraszervezési módok alkalmazására is jó lehetőséget teremtene, mint amilyen az egymásnak tartott prezentáció, a csoportban megvalósított forráselemzés vagy a projektmunka.

A szakórák mellett az osztályfőnöki órák kínálják a legtöbb lehetőséget a nemi identitás elmélyítésére. Koedukált iskolában is fontos, hogy legyen lehetőségük a fiúknak és a lányoknak időnként csak magukban lenni, hiszen egyébként egymás előtt akaratlanul is szerepet játszanak, s nem szívesen beszélnek arról, ami a másik nemmel kapcsolatban valójában foglalkoztatja őket. A külön fiúk és külön lányok számára tartott órákon viszont könnyen kitárulkoznak, őszintén megfogalmazzák kérdéseiket és véleményüket.

Magam hetedik osztályban havi rendszerességgel szerveztem olyan osztályfőnöki órákat, ahol a fiúkhoz férfi kollégát, a lányokhoz pedig kolléganőt hívtam egy-egy fiús (lovaglás, rockzene, agresszió, lányok stb.), illetve lányos témával (nők a sportban, női magazinok, egészséges életmód, divat, mit jelent családnyának lenni stb.), aminek általában nagy sikere volt. Nemcsak a témák miatt, hanem azért is, mert az illető tanárt más minőségben, más oldaláról ismerhették meg a diákok: férfiként és nőként, illetve apaként és anyaként.

16 S. BIDDULPH: *Hogyan neveljük a fiúkat?* Partvonal Könyvkiadó, Budapest, 2012, 145–148.

A serdülőkorban a nemi azonosságtudat megerősödése, illetve a csoporton belüli szolidaritás megszilárdítása szempontjából az egynemű kortárscsoportozás fokozottan szükséges. Sajnálatos, ha a serdülők soha nem vagy csak nagyon ritkán kényszerülnek nélkülözni másnemű kortársaik jelenlétét, s így fiú vagy lány mivoltukat önmagukban – és azonos nemű társaikkal való közösségekben – szinte egyáltalán nem, kizárólag a másnemű társakkal való viszonyaikban élik meg, ez pedig folytonos versengésre, illetve szerepjátszásra ösztönzi őket. Ezért koedukált intézményben fokozott jelentőségük van az olyan programoknak, ahol fiúk és lányok saját nemű társaikkal vannak együtt, legyen az szakkör, sportkör, egyéb szabadidős tevékenység.

Jó lehetőséget adnak a nemi identitás és az egynemű csoport kohéziójának erősítésére a csak fiúknak, illetve csak lányoknak szervezett kirándulások (gyalog vagy kerékpárral, esetleg vízitúra), sport- és szabadidős programok (a foci mellett például a lovaglás, íjászkodás), táborok, lelki gyakorlatok, kötetlen együttlétek. Külön említést érdemel a cserkészlet, ahol egy csapaton belül külön fiú- és lányörsök vannak. Ezek az alkalmak jótékonyan kompenzálhatják a fiúk frusztrációját a döntően lányokra szabott iskolai rendszerhez való rosszabb alkalmazkodóképességük miatt, lehetővé téve feszültségeik építő módon megvalósuló levezetését, sikerélményt és így pozitív motivációt is adva nekik a tanuláshoz. A lányok esetében a képzőművészeti, zenés-táncos, illetve az egészséggel, szépségápolással, divattal kapcsolatos programok segíthetik személyiségük sokoldalú fejlődését és nemi önazonosságuk örömteli megélését. Ilyen komplex program a Pure Fashion,¹⁷ mely a keresztény értékrendnek megfelelő szépségápolást és divatot mutatja be a lányoknak, kiegészítve illemtannal, beszédtechnikával, mozgáskultúrával stb. Érdemes még megemlíteni a fiús programok közül a Férfisátor mozgalom apa-fiú tematikájú összejeveit.¹⁸

További jó lehetőséget kínálnak a családorák, melyek témái között időről időre felbukkannak a nemi identitással szorosabban összefüggő kérdések is: férfi-nő különbségek, férfi-női ideálok, a jó párkapcsolat fiú- és lányszemmel. Ezekről a kérdésekről a fiúkkal és lányokkal külön és együtt egyaránt érdemes beszélni. Különösen fontosnak tartom az egymás tiszteletére nevelést, mely nem nélkülözi a humort és az öniróniát, de kizárja a sértő általánosítást és a lekezelő hangnemet. A fiúk nagyon érdeklődnek a női test intim tájai és a szex részletkérdései iránt, erre vonatkozó kíváncsiságukat szakszerű módon érdemes kielégíteni, ám ezzel párhuzamosan arra is ösztönözni kell őket, hogy saját férfi mivoltukra és az ebből fakadó következményekre reflektáljanak, és lehetőleg továbbjussanak annál a gyakorta hangoztatott véleménynél, hogy „azért jó férfinak lenni, mert nem menstruálunk és nem szülünk”. A *Férfivá válás útján* című családorai programomnak ezért ez a mottója: „Hímneműnek születtünk, férfivá válunk.” E program vázlatos tematikáját ugyancsak a függelékben közlöm.

17 Bővebben lásd: <http://purefashion.hu/> ■ 18 Bővebben lásd ZÖLDY P.: Az anyák fiúkat nevelnek, az apák férfiakat – Fiúnevelés a Férfisátorban. *Embertárs*, 2006/2., 126–128.

ÖSSZEGZÉS: HARC HELYETT SZÖVETSÉG

Amikor *egészséges* nemi identitásról beszélünk, nem egyoldalú férfiasságra vagy nőieségre kell gondolnunk. Nem az az igazi férfi, az igazi nő, akiben nincs semmi a másik nemből. C. G. Jung óta közismert, hogy minden emberben benne lakik egy biológiai nemével ellenkező nemű énrész, melyet a svájci pszichológus *animának*, illetve *animusnak* nevezett el. Ezt az ellenkező nemű pólust először is fel kell fedoznünk magunkban, majd engedni kibontakozni, hogy személyiségünk teljes egészéé váljék – ezzel nemi identitásunk nem gyengül, éppen ellenkezőleg: még erősebbé, stabilabbá válik. *Richard Rohr* tudatos, spirituális vállalkozásnak tekinti és „két utazásnak” hívja azt a belső utat, melyet minden férfinak és nőnek meg kellene tennie: először a másik nemű pólus irányába, majd vissza, saját nemiségének mélyebb megélése felé. Ez segíthet megteremteni az önmagunkon belüli és a két nem közötti újfajta, teljesebb harmóniát.¹⁹

Sam Keen a két nem újfajta szövetségének szükségességéről beszél, közös útról, ahol a férfiak és nők többé nem ellenfelei és vetélytársai, hanem útitársai és harcostársai egymásnak: „A mi korunkban az utazás azzal kezdődik, hogy a férfiak és nők meghallják a hívást, hogy csatlakozzanak egymáshoz, és vállalják annak közös hivatását, hogy olyan új társadalmi rendet hozzanak létre, amely nem a gyűlölködésen és a hódítás reményén alapul. [...] Ugyanennek a hivatásnak az is része, hogy felvállaljuk egy akár évszázados folyamat elindítását, melynek során megváltoztatjuk a politikai és nemi kapcsolatainkat, amelyek fenntartják halálos háborús rendszerünket. [...] Az út során talán igazi társakká válunk, ha közös ügyért harcolunk. Együtt pedig már előre megérezhetjük a távoli hazatérés ünnepének zamatát. Az napjaink nagy – és mind a nők, mind a férfiak számára értékes – hivatása, hogy a szívünkbe zárjuk egymást, és szövetkezzünk arra, hogy földünk házában közös tüzet gyújtsunk, és ne hagyjuk azt kihunyni.”²⁰

Az *Embértárs* genderkérdéssel foglalkozó számának beköszöntőjében pedig ezt olvassuk: „Jó lenne, ha a keresztény szellemű reflexiók mind többeket arra indítanának, hogy a *reakciókat* legalább olykor felváltsák az *akciók*, az elsődleges gesztusok, annak eredeti megfogalmazásai, világba helyezései, hogy mit gondolnak ma, a XXI. században a női és férfilétről azok, akik Isten szándéka szerinti valóságként tekintenek a két nem találkozásából fakadó és táplálkozó emberi életre.”²¹

Szeretném remélni, hogy az írásomban ismertetett érvek a nemek szerint differenciált pedagógia szükségessége mellett, valamint a bemutatott, a nemi identitás megszilárdítását segítő gyakorlati példák, még ha egyelőre csak szűk körben ismert kezdeményezések is, joggal sorolhatók azok közé az „akciók”, „elsődleges gesztusok” közé, melyek a krisztusi hit és értékrend hiteles, egyszersmind gyakorlatias „világba helyezései”. Nekem mindenesetre sokat jelentenek: magukban foglalják keresztény elkötelezettségemet, pedagógusi ars poeticámat és mentálhigiénés szemléletemet, s nem utolsósorban a vágyat önmagam még jobb megismerésére, a saját önazonosságomban való megerősödésemre, hiteles énem mind tökéletesebb kibontakoztatására.

19 Lásd R. ROHR: *A férfi útja*, Ursus Libris, Budapest, 2001, 34–42. ■ 20 S. KEEN: *Belső tűz – A férfilétről*, Ursus Libris, Budapest, 2009, 297–298. ■ 21 Szigeti L.: Válaszúton a nemek? *Embértárs*, 2008/1., 3.

„A legtöbbünknek nehezen megy a szellemi érés folyamata. Szellemi őstapasztalásokra vágyunk, amelyek lelkesítenek és biztonsággal töltenek el bennünket. [...] Az ember akkor jön rá, hogy mi az Istentől való, amikor olyasvalaminek az adására vállalkozik, ami egyáltalán nem is az ő sajátja. S miközben ezt teszi, felfedezi, hogyan szállja meg Isten az embert, hogyan egészíti ki annak fogyatékoságait.”²²

FÜGGELÉK

Hagyomány és modernség: egy katolikus leánygimnázium – újragondolva

Iskolánk egyike azon kevés katolikus gimnáziumnak, amely napjainkban is ellenáll a totális koedukáció trendjének. A fenntartó szerzetesrend alapítójának, egyben iskolánk névadójának mintájára lányokkal foglalkozunk, és pedagógiai munkánk során az evangéliumot igyekszünk terjeszteni körükben. Törekvünk, hogy hagyományt és modernséget egészséges módon ötvözve készítsük fel tanítványainkat nem csupán a továbbtanulásra, hanem az elkötelezett keresztény életre, ezen belül a családi és társadalmi életben való felelősségteljes szerepvállalásra. Hisszük, hogy lányaink nagyra hivatottak, és küldetésük, hogy egy szebb, emberibb arcú világ épüljön körülöttünk: „a szeretet civilizációja” (II. János Pál pápa).

Meggyőződésünk, hogy minden ellenkező divat ellenére a XXI. század Magyarországon nem anakronizmus egy katolikus leányiskola. A túlzottan liberális és értékválságtól szenvedő oktatásügy a szülők egyre nagyobb részében alakítja ki az igényt egy hagyományos, értékelvű, a nevelés feladatát fel nem adó iskola iránt. A hazai tanintézményekben is egyre nagyobb teret nyerő agresszió felértékeli azt a biztonságot, amelyet egy csak lányokkal foglalkozó iskola és kollégium nyújthat. Nemzetközi pedagógia-pszichológiai kutatások pedig azt igazolják, hogy a lányok és fiúk különválasztása a középfokú oktatás idején mindkét nem tagjai számára jobb tanulmányi eredmények elérését teszi lehetővé, mint a koedukáció. Mindezek figyelembevételével igyekszünk teret adni pedagógiai munkánkban mindannak, ami korunkban a lánynevelés területén fontos: önismeret, nemi identitás, családi életre nevelés, szépségápolás és divat stb.

Az intézmény arculata korábban leginkább a *Szabó Magda Abigél* című regényéből ismert elzárt, szigorú lánynevelő intézet képét tükrözte. Ennek szellemében meglehetősen szűk volt a kommunikáció a külvilággal, jó néhány területen egyházi berkeken belül maradt. Bizonyos arculati elemek – mint például az iskola címere és néhány szín – alkalmanként megjelentek, de egységes használatuk nem volt jellemző. Meglehetősen zord képet mutatott az iskola főbejárati homlokzata, ahol a kopott fakapu fölött egy fekete márványtáblán ez volt olvasható: „Angolkisasszonyok Intézete”. Ugyanebből a fekete márványból készült az iskola és a kollégium címere is, melyen ráadásul még a 2004 előtti nevéen szerepelt mindkét intézmény.

Első teendőnk egy új színvilág meghatározása volt, amely illeszkedik az iskola szellemiségéhez, nem elriasztja a bennünket kissé távolabbról szemlélőket, hanem inkább

22 R. ROHR: *A férfi útja*, i. m. 96.

érdeklődést kelt bennük. A sötétkék alapon aransárga színkombináció mellett döntöttünk, amelyről a gyakorlatban kiderült, hogy egyszerű megjelenítési formákban is rendkívül elegáns és komoly külsőt kölcsönöz az éppen használt arculati eszköznek és így magának az iskolának is. Utólag konstataáltuk, hogy ez a színvilág megegyezik az európai uniós zászlóéval, s a kék-sárga tábla az uniós zászlóval együtt azt az üzenetet közvetíti, hogy európai szintű, az európai értékeket határozottan képviselő iskola vagyunk. A régi címereket is lecseréltük, helyettük az új nevet és logót tartalmazó címet terveztünk, természetesen a fenti színeket alkalmazva. A kapu fölé a fenntartó szerzetesrend alapítójának egy mondása került mintegy mottóként: „Semmiel se érd be, ami kevesebb Istennél!” (*Ward Mária*). Ezzel az idézettel a rendalapító iránti tiszteletnek és iskolánk egyházi jellegének kifejezésén túl az itt folyó munka színvonalára is utaló üzenetként pedagógiai munkánknak az átlagost meghaladó ambícióját szeretnénk volna megfogalmazni, a már itt lévő diákok, az érdeklődő tanulók és szüleik, valamint a hozzánk érkező vendégek számára egyaránt.

Ugyanezeket a színeket alkalmaztuk az iskola új honlapján, az iskolaköpenyeken, illetve az intézményt bemutató reklámanyagon: plakáton, szórólapon, cégjegykártyán és azon a dosszién, melyet a hozzánk érkező vendégeknek, érdeklődőknek adunk.

Fontos teendőnek bizonyult továbbá az iskola névhasználatának szabályozása. 2003-ban a fenntartó szerzetesrend új, két tagból álló nevet kapott, amelyet fordítási problémát okozó volta miatt eredeti latin formájában hagytak meg. Így lett az intézmény *Congregatio Jesu (Angolkisasszonyok) Ward Mária Leánygimnáziuma és Kollégiuma*. Miután azonban ez a meglehetősen hosszú, bonyolult és túl komoly név nem volt alkalmas a mindennapi használatra, legtöbbször a régi „angolkisasszonyok” név mellett maradtak (illetve – különösen az intézményünkkel szoros partnerségben működő piarista fiúgimnázium tanulói – annak becéző formáinál, mint „angolok”, „angolnák”, „britek”). Ez közvetlen környezetünkben talán nem is okozott volna komolyabb gondot, de tartottunk attól, hogy leendő tanulóink, a „célcsoport” egy része számára riasztóan hangzik, ráadásul nem azt kommunikálja rólunk, amit szeretnénk. Hiszen akik hozzánk járnak, nem angolok, nem is kisasszonyok, nem is angolkisasszony apácák, hanem ugyanolyan életvidám, hús-vér lányok, amilyenek a többi iskola diákjai. Ugyanakkor tisztában voltunk azzal is, hogy egy újabb névváltoztatás megnehezítené az egyértelmű azonosításunkat, ami megint csak jelentős hátrányt okozhat számunkra. Így aztán úgy döntöttünk, hogy megkeressük a nevünkben állandó részt, és a hivatalos név változatlanul hagyása mellett a jövőben „Ward Mária Leánygimnáziumként” emlegetjük magunkat.

Ennek előnyei:

1. Rövid, kimondható.
2. Az angol Ward nevet leszámítva magyarul van.
3. Az a kis angol beütés angolmán világonkban direkt jól jön, „trendibbé” teszi iskolánkat (az angol nyelv oktatására úgyis nagy hangsúlyt fektetünk).
4. Az alapítóra utal, akire egyébként is szeretnénk jobban ráirányítani a figyelmet.
5. A hasonló nevű budapesti és piliscsabai testvériskolával való összetartozást is kifejezi (ugyanakkor, mivel azok nem leánygimnáziumok, a velük való összekeverés veszélye nem fenyeget).

Az írásos kommunikációban fontos lépés volt egy új fejléces papír megalkotása, mert a régi nemcsak hogy nem illeszkedett az új arculathoz, hanem meglehetősen sablonos és komor volt. Az új fejlécen természetesen az iskola hivatalos neve olvasható, de úgy, hogy a mindennap használt „Ward Mária Leánygimnázium” a teljes névből kiemelve, nagyobb betűmérettel, vastagon szedve szerepel. A hivatalos leveleknél megszokott Times New Roman betűtípus helyett levelezésünk során és az iskolai dokumentáció készítésekor a kicsit egyénibb, finoman elegáns, de jól olvasható Garamondot használjuk. Egyes fontosabb alkalmakra a fejléces lapokat „exkluzív kivitelben”, kék-sárga betűszínnel készítjük.

Mindez kiegészül egy vidám, öntudatot sugárzó szlogenrel, mely minden szőróanyágon ott szerepel: „Nálunk NŐ az értelem!”

Hisszük, hogy amit iskolánk kínál, nem talmi, közönséges, csupán külsőségeiben vonzó valami, hanem színvonalas és értékes szellemi-lelki tartalom, mely egész magyar társadalmunk javát szolgálja. Bízunk továbbá abban, hogy külső arculatunkkal párhuzamosan egyre határozottabban kirajzolódik lelki arculatunk, sajátos profilunk is, és néhány év múlva az iskola nevének hallatán régiószerte mindenkinek egy értékőrző és értékteremtő intézmény, a keresztény pedagógiai hagyományt modernül képviselő iskola, egy családias légkörű, diákjait a „szeretet civilizációjának építésére” (II. János Pál pápa), a társadalom emberibb arcúvá formálására felkészítő szellemi-lelki műhely jut majd eszébe.

Ennek jegyében indítjuk általános tantervű képzésünk mellett a következő tanévben három új tanulmányi területünket, melyek megfelelnek egyfelől a mai világ igényeinek, másfelől a lányok adottságainak, érdeklődésének.

Az *idegen nyelvi tanulmányi területen* az angolt mint első idegen nyelvet 9–10. osztályban hat órában, anyanyelvi tanár bevonásával oktatjuk. A második idegen nyelvet (olasz vagy francia) egy év latintanulással alapozzuk meg, majd 11–12. osztályban öthet órában oktatjuk, így segítve tanulóinkat két (legalább középfokú) nyelvvizsga és két idegen nyelvi érettségi vizsga megszerzésében. Az idegen nyelvi munkaközösség tanárai eddig is nagy hangsúlyt helyeztek az idegen nyelvi országok kultúrájának megismertetésére, így évente nyelvi heteket rendezünk az iskolánkban oktatott idegen nyelvekből (angol, német, olasz, francia, latin). A nyelvi heteken országismereti előadást, játékos vetélkedőt, élménybeszámolót, filmvetítést, gasztronómiai bemutatót és kóstolót, táncjátékot, énektanulást, Ki mit tud?-ot, kiállítás és idegen nyelvű szentmisét szervezünk tanulóink számára. Az iskola diákjai lelkesen készülnek ezekre a programokra, de más középiskolák tanulóit is szívesen látjuk ezeken a délutánokon. Régi kapcsolat fűzi iskolánkat a traunsteini Ward Mária Középiskolához Bajorországban, és a két iskola között évről évre csereprogramokat szervezünk. Emellett kezdeményeztük a testvériskolai kapcsolat létesítését egy lengyelországi katolikus középiskolával, melynek tanulói ugyancsak az angolt tanulják első idegen nyelvként, így egymás és a két ország kultúrájának megismerésén túl az angolnyelv-tudás élesben történő hasznosítására és fejlesztésére is lehetőségük nyílik majd diákjainknak.

Az *ökotudományok tanulmányi terület* a méltatlanul háttérbe szorított természet-tudományos tantárgyak oktatására szán a kerettantervben találhatóhoz képest nagyobb óraszámot, ugyanakkor számos, manapság nélkülözhetetlen gyakorlati jellel-gű ismeretet is közvetít. Ezek közül talán a legfontosabb a természeti és épített

környezethez való helyes viszonyulás elsajátíttatása, a teremtett világ tiszteletének és az ember társteremtői méltóságának és felelősségének elmélyítése, melyet a környeztetan tantárgy oktatásával, továbbá – 2007 óta úgy is, mint ökoiskola – különböző környezetvédelmi és ökoprogramok segítségével igyekszünk elérni. Jelen világunk körülményei között elengedhetetlen, hogy a fiatalok tisztában legyenek az alapvető közgazdasági és pénzügyi folyamatokkal, illetve tájékozódni tudjanak a banki hitelek és a megtakarítások világában. Azt is tudjuk, hogy a háztartások költségvetéséért legtöbbször a nők a felelősek, az ő dolguk többek között a naponkénti és hétvégi bevásárlások megtervezése – nem mindegy, mennyire sikerül tudatos vásárlóknak, és nem csupán fogyasztóknak lenniük. Ezért oktatunk ennek a tanulmányi területnek a keretében olyan tantárgyakat is, mint az európai uniós, a gazdasági és pénzügyi, illetve a fogyasztóvédelmi alapismeretek. Mindezzel egyben biztos alapot és némi orientációt is kívánunk nyújtani azoknak a lányoknak, akik az egészségügy, a környezetvédelem és környezetgazdálkodás vagy éppen a közgazdaság területén szeretnék folytatni tanulmányaikat.

A *kommunikáció–média tanulmányi terület* a lányok hagyományosan jó kommunikációs készségeire alapoz. A helyes önismeret, a jó fellépés és előadói készség, illetve a magas színvonalú számítógép-használat fontos kompetenciák a munka világában, különösen a ma oly divatos kommunikáció szakokon. Ezért az erre a tanulmányi területre jelentkező diákoknak emelt óraszámban oktatjuk az informatikát (beleértve a gépírást is), a mozgóképkultúrát és médiaismeretet, illetve drámafoglalkozásokat tartunk, kommunikációs és pszichológiai alapismereteket oktatunk, valamint újságírói és marketinggyakorlatot szervezünk.

(2009)

Fiúórák programja (7–8. osztály)

1. óra – Bevezetés

0. A neveket öntapadós cetlikre írjuk.

1. Bemutatkozás (csak a csoportvezetők)
2. Három csoportban beszélgetés: Fiúk együtt – miért és mire jó? Miről szeretnétek hallani ezeken az órákon? Mit nem szeretnétek? (Lapra jegyzetelnek, utána a táblán összegezzük.)
3. Játék: a kosárból tárgyakat választunk, majd azok bőrébe bújva bemutatkozunk.
4. Mi férfias ebben a tárgyban? (beszélgetés)

2. óra – Férfias tulajdonságaink

1. Játék (az előbbi három csoportban, a kő-papír-olló mintájára): Lovag (lekaszabolja a Sárkányt) – Sárkány (elrabolja a Királylányt) – Királylány (leveszi lábáról a Lovagot) – az a csapat nyer, amelyik legelőbb gyűjt össze öt pontot.
2. Képválasztás: Mit találok férfiasnak abban az illetőben, akinek a képét választottam?

3. Milyen az ideális férfi? (Külső-belső tulajdonságok gyűjtése, rangsor kialakítása csoportonként, a táblán összegezzük.) Mit értékelnek legjobban a nők a férfiakban?

3. óra – *Beavatás*

1. Mitől férfi a férfi? Férfi példaképek
2. Beavatási rítusok régen és ma
3. A férfi ereje (Vámos Miklós *Pofon* című novellájának feldolgozása: a történet valószínű, tényleges és ideális befejezése – háromfős csoportokban)

4. óra – *Férfi alkotórészeink*

1. Játék: Tanácskozás a királyi udvarban (megadott szituációból induló jelenet, szereplők: Piros Király, Kancellár, Hadvezér, Királyfi; Zöld Király, Kancellár, Hadvezér, Márki)
2. A négy alkotórész: a Király, a Harcos, a Mágus és a Szerelmes (diavetítés, majd beszélgetés)

5–6. óra – *Férfi és nő*

1. Mit gondolnak egymásról a fiúk és a lányok?
2. Sztereotípiák és/vagy valódi különbségek (beszélgetés)
3. Egymást kiegészítő különbségeink (tények, helyzetek)
4. A férfi és a nő nemi szervei
5. A női ciklus és a termékenység
6. A megtermékenyítés csodája
7. Kérdések megválaszolása

7. óra – *Férfi a családban (a szülőkkel, 45 perc)*

1. Munkamegosztás a családban
2. Az apa mint családfő (szituációs játék)
3. Apa és gyermeke(i) (konfliktushelyzetek és megoldásaik)
4. Lezárás: Cetlire írja mindenki:
Egy olyan fontos dolog, amit ma hallottam
A négy alkotórész közül melyiket érzem pillanatnyilag legközelebb magamhoz?
A férfi és a nő olyan egymás mellett, mint...

A teljes értékű férfi

Férfi mivoltára nemcsak adottságként,
hanem ajándékként és feladatként tekint.

Elfogadja sebzettségét, hiányait,
de folyamatosan edzi, fejleszti magát.

Nem ismer megalkuvást,
de kész a megegyezésre.

A maga útját járja,
de másokért, a közösség javára él és dolgozik.

A nőket nem nézi le és nem használja ki,
hanem kész velük a kölcsönös kiegészítés kalandjára.

A szerző tanár, mentálhigiénés szakember, családórátréner (Kecskemét)

Péter Pál Telek: Genders and genres – Male and female identities and formal education. *This study is concerned with the relationship of formal education and sexes, and its attitude towards gender-identity and gender roles; a topic, which gains much importance nowadays due to spreading gender theory, yet, it has not been reflected much. Results and drawbacks of co-education have also been examined and on the basis of this, present study regards the identification of with uniformity as a misconception. This study argues that equality among sexes has to include the right to be different. It emphasizes the significance of a healthy male and female identity from the individual's and the society's aspect as well, and to reach this the susceptibility of formal education towards gender considerations is necessary. After these theoretical conclusions there are some models of gender sensitive pedagogy and the introduction of some practical examples varying from the forms of gender-based differentiated forms of education to extra curricular activities and 'family lessons', all having the twofold aim – to help pupils experience their gender identity as delightful and to improve cooperation between male and female pupils at the same time.*

Keywords: sexes, genders, gender-identity, gender roles, formal education, differentiation.

